

Sempre oblidem el context

Josep M. Lozano (Professor del Departament de Ciències Socials d'ESADE)
Article / 29 de gener de 2013

Em demanen que escrigui sobre la responsabilitat social de les empreses (RSE) en el context de la crisi actual.

És una pregunta molt ben plantejada, i que encara que a algú li pugui semblar una obvietat no ho és en absolut. Perquè l'RSE només té sentit en un context. No existeix l'RSE com a idea platònica que busca com encarnar-se. Amb perdó per la referència: S. Ignasi deia que les decisions adequades es prenen quan es tenen en compte «*personas, tiempos y lugares*». Doncs d'això parla l'RSE: de què fan les empreses tenint en compte *personas, tiempos y lugares*, i no de definicions. I per tant, el tema de l'RSE no és l'RSE, sinó prendre decisions adequades atenent *personas, tiempos y lugares*.

El problema és que en la cultura empresarial espanyola (no tant en la catalana, però la diferència s'ha notat poc), s'ha associat RSE a fer «bones obres» (sic). S'ha confós –de vegades deliberadament– amb l'acció social. Amb fer una despesa lloable, però prescindible i, en qualsevol cas, perifèrica al nucli de l'activitat empresarial. I l'RSE no pregunta com una empresa gasta els diners, sinó com els guanya. Es pot ser una empresa 100% socialment responsable sense donar ni un euro a ningú (per bé que, com és obvi, no tinc res a dir si es fa, ans al contrari). És a dir, parlar d'RSE és parlar de model de negoci i de model de gestió. És parlar de bona gestió. I, per tant, de què entenem per «bona» gestió.

Quan es diu això sempre hi ha qui reacciona dient que «res de nou sota la capa del cel», que, si és això, és el que han fet sempre les empreses. Tanmateix, és molt curiós que gairebé ningú no se n'hagi adonat, i hàgim hagut de passar a parlar tant d'RSE. Se n'haurà parlat millor o pitjor, però algun motiu hi deu haver que expliqui l'èxit de la paraula en qüestió. I una de les claus del seu èxit rau, justament, en el que dèiem al començament: en posar el focus a prendre decisions adequades. L'RSE –com l'ètica– parla de la presa de decisions, de la qual parteix. (Per cert: algun dia haurem de reflexionar tots plegats sobre per què, en els darrers anys, com més s'ha parlat d'RSE, menys s'ha parlat d'ètica empresarial; curiositats dels jocs de suma zero...). Però tornem a la presa de decisions (adequades, recordem-ho). De la mateixa manera que no hi ha empresa que subsisteixi sense prendre decisions, no hi ha decisions sense conseqüències. I aquest és el moll de l'os de l'RSE, la pregunta per les conseqüències de les decisions. Amb un afegit: aquesta pregunta també cal fer-la als afectats per aquestes decisions, no la pot contestar l'empresa tota sola. L'RSE ha consistit en la presa de consciència de la xarxa de relacions en la qual està inscrita l'empresa, i en la pregunta pels valors, els criteris i les pràctiques que les regeixen. Per això les empreses s'han vist interpel·lades sobre els impactes que produeixen: ambientals, socials, familiars... i econòmics. Perquè, cal dir-ho, una de les confusions que ha provocat l'ús a tort i a dret de l'S de «social» ha estat l'estúpida de creure que l'RSE, en ser «social», no es preocupava de la dimensió econòmica de l'empresa quan, justament, la responsabilitat de l'empresa envers la societat ve donada per la seva activitat en tant que institució econòmica. No hi ha decisions econòmiques sense impacte social, de la mateixa manera que no hi ha decisions socials sense costos econòmics.

Conseqüències? Que no es pot parlar d'RSE en general, sinó en funció del context, del tipus i de la mida de les empreses, i del sector de cada empresa en concret. L'RSE no pot ser la mateixa per a una petroliera que per a un banc; per a una empresa de l'Íbex que per a una pime; i en un país o en un altre. I, per exemple, això vol dir que avui la prioritat de l'agenda de l'RSE a Espanya no pot ser l'acció social, sinó els sis milions d'aturats. O els desnonaments. O la corrupció. O el frau fiscal. O les preferents. O la bona governança corporativa. O la transparència. Que no li volen dir RSE, a tot això? Doncs diguin-li com vulguin, però posin fil a l'agulla. El que és segur és que l'RSE pregunta per això, i si aquestes qüestions no estiguessin sobre la taula potser no parlariem tant d'RSE. En qualsevol cas, si aquestes qüestions no s'afronten, no estem parlant d'RSE.

Ara, cal afegir un altre punt, que també és una confusió molt nostrada. Responsabilitat social..., però no només de les empreses. L'RSE és avui dia imprescindible, però ho és també perquè cal entendre-la com la contribució, des del món de l'empresa, a la construcció d'una societat responsable. I una societat responsable necessita empreses responsables, evidentment, però també partits responsables, sindicats responsables, administracions responsables, ONG responsables, escoles de negocis responsables... En això de la responsabilitat, si no hi juguem tots, parlar d'RSE esdevé el vell i conegut cinisme de la palla i la biga segons en quin ull ens fixem. Perquè el que sempre li ha fet falta a l'RSE és un prefix: «co». Coresponsabilitat social. Avui les responsabilitats són compartides, ni que sigui perquè des de l'exercici de les pròpies responsabilitats és com contribuïm a la construcció de l'espai públic compartit.

Comptat i debatut, l'RSE ens fa retornar a A. Smith..., que evidentment mai no va parlar d'RSE. Però sí que va parlar –i així va donar nom al títol del seu llibre més conegut– de l'origen i la causa de la riquesa de les nacions. De les nacions, no de les empreses. La primera requereix la segona, però la segona no garanteix la primera. L'RSE és pensar l'empresa sempre en el context social on opera, ni que sigui pel simple fet que les persones –i les empreses– vivim en societats, i no en mercats. Necessitem bones empreses per construir bones societats. Però per això necessitem també que el fet de voler construir una bona empresa no es dissociï de contribuir a la construcció d'una bona societat.

S'ha dit a bastament que no hi ha empreses exitoses en països fracassats, ni països exitosos amb empreses fracassades. Això vol dir, darrer terme, no tan sols que parlar d'RSE és parlar d'un projecte d'empresa. Vol dir que també és parlar d'un projecte de país; del país que l'empresa contribueix a construir, i de com es veuen des de l'empresa els reptes que el país té al davant. RSE és responsabilitat no tan sols de cada empresa envers aquells amb qui es relaciona, a partir de les conseqüències i els impactes de les seves actuacions. RSE és també responsabilitat del món empresarial envers el país en el qual opera. Perquè un país és alguna cosa més que una plataforma on poder assolir objectius empresarials, de la mateixa manera que una empresa és alguna cosa més que un compte de resultats.

És a dir, podríem substituir perfectament la pregunta per l'RSE per la pregunta sobre si les empreses, en el nostre context, estan prenent decisions adequades tenint en compte *personas, tiempos y lugares*.

Amb un afegit, propi també de l'RSE: aquesta no és una pregunta que es contesta a porta tancada en el comitè executiu. Aquesta és una pregunta que es juga, i s'ha de jugar (també) en el debat públic.